

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 172.16.+316.42]:94

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/4.21>**Верховцева І.Г.**

Університет державної фіскальної служби України

ГЛОБАЛЬНА ІСТОРІЯ: КОНТУРИ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПОЛЯ

У статті окреслено контури дослідницького поля глобальної історії – одного із трендових напрямів новітніх історичних студій. У рамках проблеми формування його проблемного поля й у контексті наукової дискусії щодо предмету його вивчення акцентовано увагу на актуальних темах у вивченні глобалізаційних процесів минулого. На думку істориків, такими є теми: нові аналітичні категорії та методичний інструментарій вивчення явищ минулого у глобальному ракурсі; співвідношення цивілізації та глобалізації, локального й національного наративів у рамках глобальної історії; територіальні аспекти глобалізаційних процесів минулого (глобальні міста, зони політичного, соціального й економічного переплетення, трансконтинентальні шляхи обміну товарами та міграції населення тощо); історичні корені сучасних глобальних проблем людства, що «надали форму» сучасному світу, який глобалізується; вивчення наднаціональних структур у політичному, соціальному, ідеологічному зрізах; міжнародні трансфери ідей, знань, управлінських і освітніх технологій, міжнародна наукова співпраця. Дослідниця вважає, що на тлі різноманіття назв глобальноісторичних студій у зарубіжній історичній думці такою, яка відбиває сутність глобальноісторичного підходу до вивчення минулого, є назва цих студій «глобальна / перехресна / транснаціональна історія». Історикня наголошує на підвищенні відповідальності науковців у формуванні емпіричної бази глобальноісторичного дослідження й аналізі відібраного фактологічного матеріалу. На думку авторки, вплив наукових рефлексій на соціальну практику у контексті цих студій може бути чималим: прорахунки та викривлення у реконструкціях глобальноісторичних процесів минулого здатні негативно відбитися на долях мешканців регіонів світу та планетарного соціуму, котрий формується нині.

Ключові слова: процеси глобалізації, глобальноісторичні студії, глобальна / перехресна / транснаціональна історія, дослідницьке поле.

Постановка проблеми. Ускладнення соціальної реальності й інтенсифікація глобалізаційних процесів останніми десятиліттями зумовили інтелектуальні пошуки відповідей на численні питання глобальних проблем сучасності та дали потужний імпульс якісним зрушенням в історичних студіях. У цьому контексті розгортанню жвавої дискусії серед науковців, котрі вивчають минуле людства, сприяло зародження упродовж 1970–1980-х рр. та інституційне оформлення у 1990–2000-х рр. новітнього напрямку історичних студій – глобальної історії. Завдяки йому наукові рефлексії дослідників минулого вийшли на вищий рівень осмислення макросоціальних процесів глобального масштабу.

Однак із глобальноісторичними студіями пов'язуються не тільки нові перспективи історіописання: активізація досліджень у цьому

напрямі, безумовно, сприятиме розумінню коренів чималої кількості сучасних проблем людства, витоки яких сягають світанку сучасної цивілізації, котра породила всеосяжну кризу індустріального суспільства, технократично-орієнтованої культури загалом. Саме тому актуалізовано погляд на минуле з перспективи глобалізації. Крім того, у вимірі соціальної практики, як наголошують вчені, зокрема автори аналітичної доповіді «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності», парадигма глобалізації та глобальний культурний процес створюють орієнтири розвитку для національних держав [8, с. 17; 17; 22, с. 317]. Тож вивчення минулого крізь призму глобальної історії впливатиме і на більш-менш чітке окреслення цих орієнтирів у розрізі кожної окремої країни, визначення вектору її поступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До наукової дискусії щодо глобальноісторичних досліджень останніми роками долучилися чимало вітчизняних [2; 5–10; 14] і зарубіжних [1; 3; 18; 24–33] суспільствознавців. Проаналізовано окремі питання змістового наповнення ключових термінів, методології глобальноісторичних досліджень, співвідношення глобальної історії з національною, приділено увагу окремим аспектам інтелектуальних практик у контексті глобальноісторичних студій тощо. Натомість із огляду на якісно новий рівень наукових рефлексій, зумовлених глобальним масштабом їх предмету, досі відкритими залишаються (і, вочевидь, довго лишатимуться такими) питання конфігурації дослідницького поля цього трендового напрямку наукових студій. Це підтверджує гостра дискусія щодо предметних границь глобальної історії, що відбулася під час XXI Всесвітнього конгресу з проблем глобальної історії (Амстердам, 2010) [24].

Зрозуміло, осмислення засадничих питань глобальноісторичних досліджень, розроблення їх стратегії можливе лише за умов відповідних колективних інтелектуальних пошуків інтернаціональної наукової спільноти. Попри інтенсифікацію обговорення нею актуальних проблем, питання конфігурації дослідницького поля глобальної історії, її найважливіших тем досі залишаються серед «гарячих».

Постановка завдання. Не претендуючи на всебічне висвітлення цих питань, спробуємо окреслити у загальних рисах своє бачення дослідницького поля глобальної історії, коло її актуальних тем у контексті вивчення процесів глобалізації у минулому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальноісторичні дослідження – дитя епохи пришвидшеної глобалізації, що датується останньою третьою ХХ ст. Розвій цих студій сотнею років тому навряд чи був можливим, адже глобальний ракурс вивчення соціального поступу людства потребує і глобального погляду на минуле. Цьому останніми десятиліттями сприяють розвиток засобів комунікації, інформаційної сфери, зростання динаміки соціальних контактів і, що найважливіше, – запити суспільства на осмислення проблем, породжених новітніми хвилями глобалізації та процесами формування інформаційно-мережевого суспільства. Останнє, за висловом І. Колесник, характеризується гнучкою структурою потоків інформації та комунікацій, а його факторами виступають ЗМІ, системи

транспорту, туризм, міграції, програми освіти. Глобалізуються економіка, політика, безробіття, голод, охорона навколишнього середовища, свідомість сучасної людини, на матеріальні обставини життя якої радикально вплинула інтернет-революція (її проривні досягнення припадають саме на останню третину ХХ ст.). В інтелектуальному просторі відбувається глобалізація науки та професії історика. Загалом сучасний світ, за висловом М. Мак-Люена, радше є глобальним селом, а фізична відстань між суб'єктами соціальних процесів поступово втрачає своє значення [8, с. 16; 9, с. 19; 13, с. 408; 21, с. 20].

Сформувалися контури «глобальних» напрямів науки: глобалістики, глобального еволюціонізму та інших, у контексті яких постулюється зв'язок між соціальними та геоісторичними процесами глобального масштабу. Кожен із них робить свій внесок у пізнання глобального світу, що нині переживає етап становлення. Певне місце у цих наукових практиках посідає історична наука, одним із трендових напрямів якої є глобальна історія.

Не зупиняючись на хрестоматійному, пов'язаному із тлумаченням терміна «історія», наголосимо на тому, що термін «глобальний / глобальна» увійшов у соціогуманітарні дослідження у 1940-і рр. для позначення процесів світового, планетарного масштабу, але системно став уживатися лише у 1980–1990-і рр., позначаючи якісні зміни у соціальному бутті людства, його «перехід у третє тисячоліття» у контексті формування глобальної / планетарної спільноти [13, с. 28]. У вузькому значенні «глобальний» означає «масштабний». У ракурсі історичних студій це насамперед має відношення до масштабного виміру та макросоціального характеру предмету вивчення. Отже, поєднання термінів «історія» і «глобальний» в одному концепті налаштовує на сприйняття історичних явищ минулого як явищ, пов'язаних із глобальними історичними процесами у розрізах регіонів світу, їх частин, континентів і людства загалом.

Іншим ключовим терміном є «глобалізація». Останнім часом цей термін використовується для позначення наростаючої взаємозалежності, інтеграції світу – економічної, соціокультурної, політичної. Як вказують В. Андріяш і Є. Ривак, глобалізація – це не тільки одна з мегатенденцій світового розвитку, але й нова система сучасних міжнародних економічних і політичних відносин. З огляду на це історичне обґрунтування проблем глобалізації сьогодні – актуальне завдання, оскільки дозволяє усвідомити вплив процесів

глобалізації на державність, спланувати шляхи адаптації країн, їхніх мешканців, населення регіонів світу, людства до нових реалій. Аналіз процесів глобалізації, їх дослідження й обґрунтування вимагають урахування не тільки ситуації, що склалася у сучасному світі, але й історичного багажу. Останнє сприяє визначенню ступеня інтеграції історичного суб'єкта у метасторію – природний, економічний, політичний, технологічний, культурний, комунікаційний, демографічний тощо [2, с. 6].

Глобалізація, як наголошує О. Пруднікова, є незаперечною детермінантою історичного процесу, але вона несе в собі величезні небезпеки, пов'язані з уніфікацією та її негативним впливом на культуру національних спільнот. З одного боку, відбувається стрімке розширення обміну товарами, послугами, інформацією, заявляється більш широке, аніж раніше, поле взаємодії людей, з іншого – декілька гігантських транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) у розвинених країнах здатні контролювати цей ринок і отримувати надзвичайні прибутки. ТНК нав'язують країнам не тільки свої товари та послуги, але й світогляд, систему цінностей, уявлення про розвиток людської цивілізації, про перебіг історичних подій (здебільшого у вестернізованому варіанті), що насамкінець формує ідеологічну базу однополярного світу – постсвіту, котрий уже проглядається у всеосяжному фінансовому ринку [17].

Попри відсутність єдиної періодизації процесів глобалізації, більшість дослідників єдині у тому, що глобалізація – явище не нове, притаманне сучасності. Початки глобалізації припадають на світанок людської історії: розселення первісних племен по Земній кулі було одним із перших кроків глобалізації. Е. Тоффлер та І. Валлерстайн розглядають глобалізацію як низку окремих «хвиль» зі своїми «приливами» та «відливами» на тлі поступового перетворення світу на обширне коло глобальних мереж, що інтенсивно відбивається на всіх сторонах соціального буття: від економіки до культури [2, с. 6–8].

Із 1950-х рр. розпочався відлік дифузної глобалізації – економічні та культурні зв'язки, інформаційні контакти дедалі легше, подібно до молекулярної дифузії, проникають крізь державні кордони, набуваючи децентралізованого, трансграничного характеру. Початком сучасного етапу – етапу пришвидшеної глобалізації – став рубіж 1980–1990-х рр. У політичному вимірі ці часи характеризуються чималими змінами, зокрема руйнацією біполярного світу, розпадом системи соціалізму та СРСР, появою нових

незалежних держав на пострадянському просторі. У вимірі соціокультурному 1980–1990-і рр. пов'язані з початком інтенсифікації комунікаційних процесів і перетворенням Інтернету на універсальний інформаційний простір, котрий змінює свідомість і засоби взаємодії людей. У 1991 р. Європейська фізична лабораторія CERN створила протокол www – World Wide Web. Упродовж року Інтернет розпочав діяти у понад 30 країнах світу. До мережі отримали доступ понад 4 млн осіб. У 2002 р. Інтернет пов'язував 689 млн осіб. У 2003 р. у світі налічувалося понад 3 млрд Інтернет-сайтів. Сучасна хвиля глобалізації вибудовується навколо телекомунікацій завдяки мікросхемам, волоконній оптиці, Інтернету, супутникам. Останнє свідчить про те, що сучасний світ стоїть на порозі фундаментальних трансформацій світоустрою, які можна зіставити з революційними змінами XVI–XVII ст.

За допомогою Інтернету та Всесвітньої Павутини виникла нова модель комунікації, новий світогляд, нова реальність. Інтернет додав засобам комунікації новий вимір, якого не могли дати ані друкарський верстат Гуттенберга, ані радіопередачі Марконі: усунуто асиметрію та прірву між виробником і споживачем, що не має прецедентів у будь-яких ЗМІ. Пов'язавши воєдино мільйони комп'ютерів по всьому світу, мережева інфраструктура зробила сучасне суспільство по-справжньому трансграничним і глобальним. Можливість необмеженої комунікації – чи то діалогове спілкування, чи то безособовий обмін інформацією, здійснювані сьогодні із безпрецедентною швидкістю, – докорінно змінили структуру наукових досліджень, бізнесу, культурної політики держав, відносини між людьми, країнами. Крім того, комунікаційне середовище Інтернету зробило доступнішими знання, що якісно впливає на формування глобального світу (під останнім розуміється етап соціоприродного розвитку, який пов'язується і досягненням планетарної геокосмічної стійкості – будь-який інший варіант такого світу не гарантує тривалого існування і поступу цивілізації) [2, с. 7–9; 8, с. 20; 20, с. 13–15, 108–109; 21, с. 23].

Як наголошує Т. Шестова, із розвитком комп'ютерних технологій у соціальні й історичні студії увійшли величезні масиви даних, машинна обробка яких дозволила реалізовувати складні дослідницькі програми. Це стало одним із найважливіших факторів оновлення історичної науки, якісного розширення її можливостей. Методологічні досягнення таких сфер, як квантитативна

історіографія, кліодинаміка, макросоціологія та інші, відкрили шляхи створенню теорій глобального масштабу. Можливість працювати з емпіричною глобальною порадкою стала ключовою умовою становлення глобальної історії як наукового знання [26].

Розгортання глобальноісторичних студій і впровадження до широкого наукового обігу концепту «глобальна історія» зумовлене, крім іншого, тенденціями взаємопроникнення та міждисциплінарного синтезу у структурі не лише соціального знання, але і знання загалом. Відбувається фундаментальна перебудова всього корпусу соціальних наук, формування й еволюція нових дослідницьких парадигм, розмивання меж традиційних дисциплін, активний розвиток міждисциплінарних студій. Закладаються нові принципи та когнітивні установки. Історична наука перетворюється на «мультипарадигмальну дисципліну», на дослідницьке поле різних суджень, інтелектуальних «ігор» [7, с. 10; 11, с. 29–43].

Історичні дослідження у контексті таких змін перебувають у рамках так званої «нової історії / нової історичної науки». Під нею розуміється потужний інтелектуальний рух, що, крім іншого, висунув завдання виходу історичного пізнання на глобальний рівень і перенесення дослідницької уваги на макросоціальні процеси. Науковцями поставлено під сумнів традиційні прийоми історіописання і пізнання, напрацьовані істориками ХІХ ст., зсунуто акценти у бік міждисциплінарності студіювань минулого із наголосом на перспективі інтердисциплінарності історичних досліджень. Всупереч європоцентричній візії історичного процесу, що утвердилася в історіописанні, зростає увага до особливостей історичного розвитку тих регіонів і спільнот, які тривалий час залишалися поза фокусом уваги науковців і розглядалися як відсталі, такі, що буцім-то не відігравали суттєвої ролі у всесвітньоісторичних процесах. Водночас артикулюється важливість осмислення макросоціальних процесів, котрі впливають на становлення планетарної спільноти [4, с. 9; 10; 21; 7, с. 8–10; 15, с. 50, 60; 16, с. 10–11].

Заміщення «старої» історії «новою» та поява «альтернативної історії» – це тема в історії історіописання, що періодично відроджується. Натомість, як наголошує П. Берк, імпульс «збільшенню галактики історії» та розгортанню її діалогу з іншими гуманітарними дисциплінами насамперед дав глобальний соціальний контекст усіх процесів, котрі організують людське буття [16, с. 12–15]. Втім, не слід забувати, що, головне

завдання історика – знайти у загальній ході подій удоступнену розуму закономірність, а з мозаїки «легітимованих» у наукових текстах історичних фактів, явищ, процесів виткати полотно історичної реальності. Кожен історик усвідомлює, що тканина ця завжди буде із проріхами, а «вічним» імпульсом для праці дослідника є прагнення подолати фрагментарність уявлень про минуле – чи то у просторовому, чи то у часовому вимірах.

Як вказує І. Колесник, сучасність сплітається із численних історій. Своє місце серед них посіла глобальна історія – сучасна історична ідеологія та багатовекторна і багатопарова перспектива історичного дослідження з дискусійним дослідницьким полем, котра своєю філософською основою має планетарне мислення [8, с. 126; 9, с. 16–17].

Концепт «глобальна історія» виник у англосаксонському науковому середовищі, де на цей напрям сформувалися два погляди, які конкурують між собою. Одні дослідники трактують глобальну історію з перспективи комунікацій, тобто з'ясування взаємодії суспільств, культур, цивілізацій. Інші визначають глобальну історію з перспективи потоків інформації у сучасному світі. Деякі науковці наголошують на тому, що глобальна історія як науково-гуманітарний напрям має використовувати неархівні джерела та спиратися на методи біології, екології, палеонтології, археології, хімії, а на думку, приміром, П. О'Брайєна, предметом глобальної історії має бути філософія, теологія, географія, медицина, астрономія, метеорологія, зоологія.

Новий етап у глобальноісторичних дослідженнях, який називають «новою глобальною історією», пов'язаний з іменами історика В. Макнілла й антрополога Е. Вульфа. Вони запропонували практично нову модель всесвітньої історії. В. Макнілл, зокрема, вважає, що ключовим фактором світової історії є контакти між людьми різних співтовариств і культурних традицій, а це передбачає обмін ідеями та практичним досвідом. Згодом дослідник почав вивчати вплив інфекцій, інфекційних хвороб на різні суспільства й культури [1 с. 45; 9, с. 16].

Відзначає важливість студіювання цих тем і преставник американського наукового середовища й один із засновників *Journal of World History* Дж. Бенлі [3]. Його співвітчизник Б. Мазліш стверджує, що тільки розширенням традиційної проблематики глобальна історія зможе подолати європоцентризм наявних концепцій, знайти нові одиниці історичного аналізу. Серед факторів глобалізації, які слід урахувати в історичних кон-

цепціях, Б. Мазліш називає опанування космосу, винайдення супутникового зв'язку, виникнення ядерної загрози, поява трансграничних екологічних проблем, зростання впливу мультинаціональних корпорацій тощо. Дослідник наголошує на тому, що суперечливі концепції глобалізації створюють проблемне поле глобальної історії [24; 25]. Дж. Адельман закликає вийти за межі історій про «відокремлені сутності» та розкривати зв'язки між суспільствами, а не всередині них [1].

Інші американські дослідники D. North, J. Wallis, B. Weingast у спільній праці «Насильство та соціальні порядки: концептуальні основи інтерпретації записаної історії людства» помістили у соціальні й історичні рамки насильство і показали тісний зв'язок між економічною та політичною поведінкою [27], а син і батько Макнілли у праці «Людська павутина: погляд із висоти пташиного лету на всесвітню історію» за основу аналізу взяли людські мережі [25].

Своє бачення перспектив глобального історіописання продемонструвала російська дослідниця М. Румянцева. Вона виступає проти «екстенсивного розширення» загальної історії до всесвітньої / глобальної за рахунок подолання європоцентризму та наполягає на побудові глобальної історії на базі компаративного джерелознавства [19].

Як резюмують учені, за всієї альтернативності тлумачень, підходів і оцінок варто зважати на те, що глобальна історія як інноваційна дисципліна перебуває лише на етапі свого становлення, її предметне поле видається слабо окресленим. Вона, зокрема, потребує нових аналітичних категорій, визнання світових регіонів як зон політичного, соціального й економічного переплетення з наголосом на історичних коріннях тих всесвітніх подій, що зумовили основні характеристики сучасної глобалізації [6, с. 8–9; 7, с. 13].

У 1990-і рр. розпочалася інституалізація глобальної історії. Формуються співтовариства глобальних істориків, виникають міжнаціональні наукові центри з вивчення глобальної історії. На початку 2002 р. створено Європейське співтовариство дослідників універсальної та глобальної історії (ENUGH). У 2006–2008 рр. засновано часописи *Journal of World History*, *Journal of Global History*. Упродовж 2005–2010 рр. у Лейпцигу, Дрездені, Лондоні, Осло, Сідней, Амстердамі відбулися конгреси із глобальної історії. Натомість, попри активізацію наукової комунікації, досі неузгодженими у середовищі «глобальних істориків» залишаються ключові терміни й поняття, якими оперують під час студювання.

Проблема полягає в тому, що учені послуговуються власними мовами, переклад якими ключових понять і термінів глобальної історії має свої конотації. Відповідно, витлумачення цих термінів і понять потребує окремих пояснень, узгоджень, подальшої інтенсивної взаємодії між істориками (і не тільки істориками, а й лінгвістами) у цьому аспекті [7, с. 10; 8, с. 148–149; 9, с. 19].

Насамперед це стосується назви цього новітнього напрямку історичних студій. Науковці різних країн послуговуються термінами «Transnational History», «Big History», «Environmental History», «Cross-Cultural Studies», «Croisee History» тощо. Змістовне наповнення цих термінів різними дослідниками, як показала у своїй праці «Глобальна історія. Історія понять» І. Колесник, має певні відмінності [8, с. 148]. Ураховуючи напрацювання істориків, наголосимо: на наш погляд, найбільш концепту «глобальноісторичні дослідження» відповідають транснаціональна історія та перехресна історія як різновиди глобальної історії.

Транснаціональну історію, вказує І. Колесник, розуміють як історію, що виходить за рамки національної (державної) історії та дає можливість осмислити ті аспекти минулого, котрі зазвичай перебували у тіні національної проблематики. Усталеної думки щодо предмета транснаціональної історії немає: одні учені вважають, що предмет глобальноісторичних досліджень становить глобальна історія товарів (цукру, чаю, кави, срібла, опіуму, бавовни, шовку тощо); економічна діяльність (банківська справа, торгівля, промисловість, транспорт); соціальні й міжетнічні відносини; загальні теми – політика, військова справа, наука, глобальна біографія, яка містить вивчення життєвих світів людини. Представників англосаксонської школи ототожнюють транснаціональну історію із глобальною (П. О'Браєн), або із всесвітньою (Дж. Бентлі, П. Меннінг), або із міжнародною (К. Бейлі) та пов'язують із масштабними процесами, великими структурними моделями, які містять локальні, регіональні та національні складові частини [8, с. 145].

Модель перехресної / переплетеної історій як різновид глобальної історії передбачає реконструкцію взаємодії людей, культур, традицій, політичних і соціальних рухів, релігійних, етнічних, національних ідентичностей, трансфер технологій, ідей, товарів, опис різних форм модернізації [8, с. 58–60, 129–131; 9, с. 17–19].

Ураховуючи все вище висловлене, до *предмету* глобальної / транснаціональної / перехресної історії, віднесемо процес становлення

соціокультурної цілісності світу у контексті глобальних соціоприродних процесів з урахуванням генези сталих у довготривалій перспективі систем культурних зв'язків між населенням регіонів, країн, макрорегіонів, Земної кулі; а також: процеси глобалізації засобами міжконтинентального поширення технологій, процеси кроскультурних взаємин, розвиток уявлень народів, мешканців макроергіонів одних про інших, у тому числі засобами історіописання. *Об'єктом* відповідно визначимо: соціокультурні контакти, взаємозв'язки, взаємозумовленість інтеграційних процесів і процесів дезінтеграції у масштабах регіонів, країн, макрорегіонів, Земної кулі.

До кола актуальних тем глобальної / транснаціональної / перехресної історії варто включити такі: нові аналітичні категорії та методичний інструментарій вивчення явищ минулого у глобальному ракурсі; співвідношення цивілізації та глобалізації, локального та національного наративів у рамках глобальної історії; територіальні аспекти глобалізаційних процесів минулого (глобальні міста, зони політичного, соціального й економічного переплетення, трансконтинентальні шляхи обміну товарами та міграцій населення тощо); відносини між територіальними спільнотами етнічних масивів, країн, міжнародних регіонів, між трансконтинентальними структурами, між урядами та ТНК; історичні корені сучасних глобальних проблем людства, що «надали форму» сучасному світу, який глобалізується; вивчення наднаціональних структур у політичному, соціальному, ідеологічному зрізах; міжнародні трансфери ідей, знань, управлінських та освітніх технологій, міжнародна наукова співпраця.

Як наголошує німецький вчений Й. Рюзен, праця історика відповідальна не тільки з огляду на етичні виміри інтерпретації минулого. Історик несе відповідальність і за сучасне та майбутнє, адже історія впорядковує та спрямовує колективну пам'ять через керовані ними пізнання та репрезентацію. Крім того, зауважує Й. Рюзен, історичне мислення приховує перспективу часових змін, що через наміри людини діє як культурний чинник у спрямованості людської діяльності. Не слід забувати про те, що минуле завжди «живе» у «винайденні» його істориком, а інтерпретаційні зв'язки та критерії змісту історичного мислення є частиною культури, яка породила дослідника. Осучаснення минулого супроводжує будь-яку працю з його вивчення. Остання завжди долучається до проектування майбутнього й тією

чи іншою мірою зорієнтовує соціальну практику [19, с. 273–274, 314–317].

З огляду на це варто наголосити на тому, що глобальноісторичні дослідження, у фокусі яких перебувають макросоціальні процеси, певною мірою спрямовують завтрашній день глобального соціуму, оскільки оцінками й етичними критеріями осмислення глобального минулого чималою мірою впливають на вибір шляхів розв'язання проблем суспільного буття. Тож відповідальність «історика-глобаліста» за плід його інтелектуальної праці зростає у рази, а етичні виміри наукової діяльності вимагають надсумлінного ставлення до своєї професії, формування якісної емпіричної бази глобальноісторичних студій, обережних оцінок і побоювання викривлень під час розгляду історичних явищ унаслідок їх осучаснення, адже ціною помилкових суджень та узагальнень може стати доля регіонів світу, планетарного соціуму.

Висновки. Прагнучи подолати фрагментарність уявлень про минуле та відшукати корені глобальних проблем сучасності, останніми десятиліттями історики інтенсифікували глобальноісторичні студії. Одним із перспективних їх напрямів є глобальна / перехресна / транснаціональна історія, яка актуалізує вивчення глобалізаційних процесів у ретроспекції у контексті студіювання тих історичних явищ, «кінцевими пунктами» яких стали глобальні соціальні та політичні проблеми сучасності. Залучення до аналізу величезних масивів історичних джерел, масштаби котрих зумовлені макроісторичним ракурсом розгляду соціальних процесів минулого, вимагають нових методів обробки даних із залученням електронних інструментів і методик квантитативної історіографії, кліодинаміки тощо, колективних інтелектуальних зусиль, активізації професійних контактів дослідників, узгоджених зусиль інтернаціональної наукової праці учених. Певні складнощі у цьому контексті пов'язані із проблемою інтерпретації термінів і понять, якими послуговуються науковці, представляючи різні культури, різні світогляди та мовні уподобання. Тож на часі розгортання діяльності розгалуженої всесвітньої мережі наукових товариств із вивчення глобальних процесів у ретроспекції, чи не найпершим завданням якої є узгодження «термінологічної мови» досліджень. «Градус відповідальності» учених у формуванні емпіричної бази глобальноісторичних досліджень і її аналізі значно підвищується, оскільки вплив наукових рефлексій на соціальну практику у контексті таких студій вельми суттєвий і здатен зумовити зміни у житті населення регіонів світу та людства загалом.

Список літератури:

1. Адельман Дж. Що таке глобальна історія сьогодні? *Historians*. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2387-dzheremi-adelman-shcho-take-globalna-istoriya-sogodni>
2. Андріяш В.І., Ривак Є.І. Історичні форми та етапи розвитку глобалізації. *Наукові праці. Державне управління*. Вип. 230. Т. 242. С. 6–10.
3. Бентлі Дж. Образи мирової історії в наукових дослідженнях ХХ століття. *Время мира. Альманах*. 1998. Вип. 1. URL: <https://nsu.ru/filf/rpha/papers/geoecon/bentley.htm>
4. Віднянський С. Проблеми всесвітньої історії в українській історіографії: стан та перспективи досліджень. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vidnianskyi_S/Problemy_vsesvitnoi_istorii_v_ukrainskii_istoriohrafii_stan_ta_perspektyvy_doslidzhen.pdf
5. Городня Н. Глобальна історія, всесвітня історія і глобалізація. *Європейські історичні студії*. 2019. № 14. С. 58–72.
6. Дунаєва Ю.В. Глобальная история и история глобализации: взгляды Запада и Востока. *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия : История*. 2011. С. 7–14.
7. Киридон А. Зміна парадигм? Глобальна історія як напрям історичних досліджень ХХІ ст. *Історична пам'ять*. 2018. Вип. 38. С. 8–17.
8. Колесник І. Глобальна історія. Історія понять. Київ : НАН Укр.; Ін-т іст. України, 2019. 348 с.
9. Колесник І. Глобальна історія як новітній напрям соціогуманітаристики. *Народна творчість та етнологія*. 2018. № 4. С. 15–22.
10. Колесник І. Феномен відсталості з перспективи глобальної історії. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 147–158.
11. Кремень В., Ткаченко В. Філософія історичного дискурсу в час політизації історії та історизації політики. *Політичний менеджмент*. 2009. № 2. С. 26–45.
12. Кукарцев О. Дослідження і теоретизування глобалізації: до історії питання. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2014. Вип. 26. С. 27–31.
13. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: сотворение человека печатной культуры. Київ : Ніка-Центр, 2004. 432 с.
14. Мотенко Я.В. Глобальна історія як альтернатива історії національній. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*. 2017. Ч. IV. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2017/S19/tez_mic_17_IV_p20-p20.pdf
15. Нариси з соціокультурної історії українського історіописання: субдисциплінарні напрями : колективна монографія / Удод О., Верменич Я., Ковалевська О., Ясь О.; за заг. ред. В. Смоля ; Ін-т іст. Укр. НАН України. Київ : Генеза, 2018. 288 с.
16. Нові перспективи історіописання / за ред. П. Берка; пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2004. 392 с.
17. Прудникова О.В. Вплив глобальних історичних циклів на суспільно-політичні процеси у національних державах. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3882/1/Prydnikova_111_113.pdf
18. Румянцева М.Ф. О понятиях всеобщая – всемирная – глобальная история: источниковедческий аспект. *Ученые записки ВГУ имени П.М. Машилова*. Т. 22. 2016. С. 15–20.
19. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / пер. з нім. В. Кам'янець. Львів : Літопис, 2010. 358 с.
20. Соколов К.Б. Глобализация: история, современность и искусство. Москва : Гос. ин-т искусствозн., 2012. 444 с.
21. Спасибо І.А. Щодо історії виникнення глобальної мережі Інтернет. *Право та інновації*. № 3(7). 2014. С. 15–25.
22. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності: національна доповідь / ред. кол. С.І. Пирожков, В.А. Смолій, Г.В. Боряк, Я.В. Верменич, С.С. Дембіцький, О.М. Майборода, С.В. Стоєцький, Н.В. Хамітов, Л.Д. Якубова, О.В. Ясь ; Ін-т іст. Укр. НАН України. Київ : Ніка-центр, 2020. 356 с.
23. Шестова Т.Л. Глобальная история: фактор воды. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/globalnaya-istoriya-faktor-vody/viewer>
24. Шестова Т.Л. Истоки и перспективы глобальной истории. *Универсальная и глобальная история*. URL: <http://www.socionauki.ru/book/files/ygi/077-082.pdf>
25. Mazlish B. The New Global History. URL: <http://toynbeeprize.org/wp-content/uploads/2014/03/mazlish-the-new-global-history1.pdf>
26. McNeill J.R., McNeill W.H. The Human Web: A Bird's-Eye View of World History. URL: https://www.goodreads.com/book/show/530104.The_Human_Web
27. North D.C., Wallis J.J., Weingast B.R. Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History. Cambridge : University Press, 2009. 308 p.

Verkhovtseva I.H. GLOBAL HISTORY: CONTOURS OF THE RESEARCH FIELD

The article outlines the contours of the research field of global history – one of the trend areas of the latest historical studies. Within the framework of the problem of formation of its problem field and in the context of scientific discussion on the subject of its study, the focus is on current topics in terms of studying the globalization processes of the past. According to the historian, these are the topics: new analytical categories and methodological tools for studying the phenomena of the past in a global perspective; the relationship between civilization and globalization, local and national narratives in global history; territorial aspects of the globalization processes of the past (global cities, areas of political, social and economic intertwining, transcontinental routes of trade and migration, etc.); the historical roots of modern global problems of mankind, which “gave shape” to the modern world, which is globalizing; study of supranational structures in political, social, ideological sections; international transfers of ideas, knowledge, management and educational technologies, international scientific cooperation. The researcher believes that, against the background of the variety of names of global historical studies in foreign historical thought, such that reflects the essence of the global historical approach to the study of the past, is the name of these studies “global / cross / transnational history”. The historian emphasizes the increasing responsibility of scientists in forming the empirical basis of global historical research and analysis of selected factual material.

According to the author, the impact of scientific reflections on social practice in the context of these studies can be considerable: miscalculations and distortions in the reconstruction of global historical processes of the past can negatively affect the fate of the inhabitants of the world and planetary society.

Key words: *globalization processes, global history studies, global / cross / transnational history, research field.*